

Zakarpatsku“. I když z důvodu zaměření práce nevěnovali období v letech 1939–1945 pozornost, nastiňují vývoj po obsazení Podkarpatské Rusi maďarskou armádou v březnu 1939 a politické poměry v průběhu války, které nakonec vyústily v anexi Sovětským svazem a připojení k sovětské Ukrajině v roce 1945.

Je třeba zdůraznit, že text monografie Jana a Magdalény Rychlíkových o Podkarpatské Rusi je bohatě doložen poznámkovým aparátem, který odkazuje na archivní prameny a literaturu, ale je přitom napsán čtivě. Jako odborná publikace má tak šanci oslovit i širší čtenářskou obec. Práce poskytuje ucelený

obraz – místy sice v zestručněné informativní podobě – o dějinách země, jež byla po vzniku Československé republiky její součástí. Po druhé světové válce byl osud Podkarpatské Rusi tabuizován, dostupnost studijních pramenů badatelům omezena. Současný odborný zájem o historii Podkarpatské Rusi v Česku není náhodný. Je důležitý mimo jiné z důvodu, abychom poznali peripetie historického vývoje regionu dnešní Zakarpatské oblasti Ukrajiny, která je významnou zdrojovou oblastí pracovní migrace do České republiky.

Andrej Sulitka (EÚ AV ČR, v. v. i.)

Markéta Zandlová, Etnická mobilizace a politiky identit: Aromuni v Bulharsku. Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, Praha 2015, 343 s.–

Jak jsem ti říkal, já píšu jenom to, co jsem slyšel a co jsem viděl a co je pravda. A proto ti říkám, až teď budeš psát tu svou práci o Aromunech, tak když opíšeš celou tu moji knihu, nic nepokazíš, protože tam nejsou žádné lži, žádné kradené věci, nic. Všechno, co je uvnitř, je pravda. A jiní to neznají. (Georgi Choljanov, 4. 10. 2007)

Takto začíná publikace zaměřená na současné revitalizační snahy – v českém prostředí doposud spíše neznámých – Aromunů. Aromuni, kteří žijí na území současné Albánie, Řecka, Makedonie, Rumunska, Bulharska a v důsledku migrace od počátku novověku také v dalších zemích Evropy a později také v Kanadě, USA a Austrálii, se stali s jistými výjimkami (Kuba 1932; Komárek 1941; Šatava 1994) a často pod označením Vlaši, Kucov(a)laši či Arumuni předmětem hlubšího zájmu českých badatelů různého zaměření až

v posledních letech (Šatava 2013; Gramešlová a kol. 2012; Bočková 2005).

Tato etnografická studie je však vůbec první publikací v českém jazyce, která vychází z dlouhodobého terénního výzkumu mezi Aromuny v Bulharsku. Ten Markéta Zandlová realizovala v letech 2005–2010.

Jak autorka tvrdí, „*záměrem etnografické studie není jen prezentovat jeden unikátní ´obrodný´ projekt a málo známou skupinu, ale analýza konkrétních identitních politik a revitalizačních strategií, rámovaných diskurzem etnicity a vyjednávaných v transnacionálních sítích, má nabídnout inspiraci pro komparativní studium jiných podobných procesů.*“ (přebal knihy)

Autorka tak k existujícím etnologickým, (socio)lingvistickým či folkloristickým textům přidává další pohledy na Aromuny či jejich revitalizaci – rozšiřuje komparativní a popisnou perspektivu

přehledových studií o analytický pohled na politiku identit s akcentem na samotné aktéry revitalizačních procesů, na jejich strategie etnické mobilizace a na kontexty, v nichž probíhají.

Kniha je rozdělena do devatenácti kapitol včetně úvodu a závěru. Ty lze tematicky rozčlenit na tři bloky: 1. teoreticko-metodologickou část, jejíž součástí je poctivá sebereflexe a seznámení čtenářů se všemi úskalími badatelky v terénu, 2. historiografické vymezení a popis Aromunů v jihovýchodní Evropě včetně kritického přístupu k pramenům či písemným zdrojům a samotné historiografii, 3. stať popisující situaci Aromunů v Bulharsku a analýza formování jejich identit na základě různých strategií.

Studie vychází z perspektivy sociálního konstruktivismu a opírá se především o pojetí identity jako praxe (Bourdieu 1992), jako produktu oboustranné interakce mezi aktéry a strukturami vědění a moci (Foucault 1994; 2000; 2002; 2016) a aktivně a vědomě vytvářeného projektu (Bottero 2006). Autorka přehledně vymezuje podstatné teoreticko-epistemologické přístupy ke studiu identit, etnicity a reprezentace. Nejenže s nimi pracuje, ale také je pečlivě promýšlí a vůči nim se i aktivně vymezuje, což není běžnou praxí mnoha autorů současné sociálně antropologické produkce v České republice.

V bloku věnujícímu se Aromunům v dějinách autorka mimo jiné akcentuje politiku paměti (Halbwach 2010; Nora 1998; Misztal 2003; Lavabre 2005) a poukazuje na problematiku interpretace historických pramenů na základě používání různých etnonym (Vlaši, Cincarí, Aromuni) pro různé skupiny v mnoha časových obdobích a lokalitách. Čtenáři jsou seznámeni s různými idejemi původu Aromunů jako pokračovatelů významných antických civilizací, s charakteristikou města Moskopole, která byla důležitým obchodním a vzdělanostním

centrem až do svého zničení v 18. století a která představuje mytické město v současném diskurzu mnoha aromunských aktivistů. Tato část také nabízí historický přehled vývoje situace Aromunů po 2. světové válce v Jugoslávii, Srbsku, Albánii, Řecku, Rumunsku, v mnohem menším rozsahu pak zejména v souvislosti se vznikem spolků v Německu, Francii a v USA. Specifickou kapitolu tvoří pozice Aromunů a aromunštiny v rámci mezinárodních institucí, a to zejména v rámci OSN a Rady Evropy.

Nejrozsáhlejší část knihy je zcela logicky – v závislosti na terénním výzkumu – věnována Aromunům v Bulharsku. Markéta Zandlová popisuje příchod Aromunů, kteří jsou v Bulharsku často označováni za Vlchy (s. 127), v období po zničení Moskopole v 18. století a v průběhu 30. let 19. století, dále další migrace na přelomu 19. a 20. století. Poukazuje na dvě „socioprofesionální“ skupiny – na pastevce a na usedle žijící „městské“ Aromuny, zejména obchodníky, řemeslníky, podnikatele (s. 128). Jak autorka dále uvádí, tyto dvě skupiny jsou základem pro rámování (Vermeersch 2006; 2011; Benford a Snow 2000) aromunství.

Markéta Zandlová spatřuje konceptualizaci aromunství prezentovanou aktéry ve dvou – ne nutně protichůdných – rovínách. Pavecký, tradicionalistický rámec se opírá o ideu aromunství v úzké vazbě na polonomádký způsob života a étos morálky (s. 191), v němž je minulost zdrojem pro obnovu etnického sebevědomí (s. 195, 199), a modernistický, v němž je upřednostňován odkaz na usedlé vzdělané, kulturní a kosmopolitní potomky městských obyvatel, zejména Moskopole, v němž je právě transformační potenciál zdrojem slibné budoucnosti. V tomto modernistickém rámci je pak rozvíjen diskurz menšinové identity i v souvislosti s mezinárodními aktivitami zejména sofijských aromunských aktérů.

Autorka v souladu s mnoha jinými badateli zabývajícími se Aromuny v jihovýchodní Evropě poukazuje na tři základní identitní politiky: samostatnou (národní) aromunskou, druhou, ovlivněnou geografickou a kulturní blízkostí Řecka, a třetí, danou jednoznačnou jazykovou příbuzností k rumunštině (s. 80). K této konceptualizaci pak vztahuje specifika Aromunů a národních politik v Bulharsku. Dospívá k názoru, že se bulharští aktéři spíše vztahují k nacionálnímu než k transnacionálnímu diskurzu, přestože svou revitalizaci v transnacionálních sítích vyjednávají.

Autorka neopomíná věnovat pozornost i „expertnímu“ a laickému vědění. Vliv akademiků často ve spolupráci s aktéry či aktivisty na formování reprezentace aromunství a na strategie jeho formování, jehož součástí je i exotizace, detailně popisuje na příkladu realizace muzejní výstavy zaměřené na Aromuny ve Velingradu.

Autorka do své reprezentace zahrnuje i folklorismus a jeho odlišné přijímání různými generacemi Aromunů v Bulharsku a v Rumunsku. Součástí jejich úvah je i role těla při performancích společenských tanců (Sullivan 2012). Tělesná dimenze identity se autorce jeví jako zásadní podmínka úspěšnosti revitalizačních snah. Právě absenci aktivního přijetí performativní roviny aromunské identity, tj. neschopnost jejího „vepsání“ do těl aktérů, kteří se k ní hlásí sice deklarativně, ale na rovině tělesnosti, praxí, habitu atd. (včetně jazyka jako jedné z forem ztělesnění identity) nikoli, považuje autorka za příznačný rys mladé generace bulharských Aromunů a za jednu z hlavních překážek úspěšnosti bulharského aromunského etnorevitalizačního snažení (s. 309).

Autorka se v závěru ptá, jaká je motivace k účasti v etnorevitalizačním projektu. Vedle idealistické motivace, která je zřejmá z vysoké míry dobrovolnické činnosti aktérů včetně sponzorování jejich aktivit, je zde také utilitaristická, a to

zejména v souvislosti s kumulací sociálního kapitálu (s. 306). Autorka konstatuje, že „*aromunská identita představuje pro aktéry jen jednu z mnoha subjektivně prožívaných příslušností, k níž se hlásí a o níž se opírají příležitostně, v určitých kontextech a situacích*“. Otázkou podle ní tak „*není, zda budou jednotlivci přepínat mezi identitami, ale v jaké míře a kdy budou subjektivně prožívat a navenek performovat své aromunství a zda se jej budou snažit předat dalším generacím*“ (s. 309).

Publikace není jen vynikající etnografickou studií postavenou na intenzivním výzkumu konkrétní skupiny v určité časové perspektivě, ale je v souladu s autorčinou snahou podnětnou inspirací k zamyšlení nad etnickou mobilizací obecněji. Přestože se drží dikce etnicity a etnické identity, otevírá podněty i pro tzv. revitalizační aktivity dalších skupin, jakým jsou například různé skupiny původních obyvatel. Autorka v textu ukázala, jak se mezinárodní organizace Aromunů do určité míry inspirovala i zkušenostmi Sámů ve Skandinávii (s. 174). Bylo by zajímavé se pokusit pohlédnout na paralely a rozdílnosti v očekávání přijetí a potenciálních důsledků mezinárodních právních norem týkajících se konceptualizace etnicity či etnických menšin na jedné straně a původních obyvatel na straně druhé. Ohromná radost zástupců původních obyvatel nad přijetím Deklarace práv původních obyvatel OSN v roce 2007 po více než 20 letech snah je v současnosti nahrazována velkým očekáváním či totální skepsí, protože chybějí mechanismy k jejímu uplatňování jednotlivými státy. Zdá se, že nadšení aromunských aktivistů z přijetí Doporučení 1333 Parlamentním shromážděním Rady Evropy v roce 1997 týkajícího se aromunské kultury a jazyka a konstatování kritické situace Aromunů na Balkánském poloostrově (s. 122) a následné zklamání vypovídá o možných podobnostech úspěchů a limitech strategií etnické a kulturní revitalizace.

Je dobře, že Markéta Zandlová odolala „možným svodům“ jednoho z hlavních aktérů aromunské revitalizace a odhodlala se pustit se do tak složité spleti odkrývání různých verzí „aromunství“. Bylo by však také velmi zajímavé znát názory uvedených aktérů právě na autorčin pohled na jejich konstruování etnorevitalizačních strategií.

Text s obrazovou přílohou je poctivou a důkladnou studií, která by měla být součástí výuky ve všech kurzech zaměřených na studium etnicity.

Lívía Šavelková
(KSV FF, Univerzita Pardubice)

*Marta Toncrová – Silva Smutná (eds.),
Lidové písně z Podhorácka III. Tišnovsko
a Bystřicko. Muzeum Vysočiny Třebíč, p. o.,
Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha
– pracoviště Brno, Třebíč – Brno 2015,
512 s., + 8 stran barevných příloh.–*

„Do třetice všeho dobrého“, ano, tak by měl znít název tohoto příspěvku. A upřímně řečeno, škoda, že tato po všech stránkách profesionálně vytvořená třídílná edice lidových písní z Podhorácka definitivně končí. Vždyť v době, kdy není problém se kdekoli chopit nějakého dosud nepublikovaného písňového souboru, opatřit ho ilustracemi nejrůznější úrovně a bez jakéhokoli odborného ošetření – a plného chyb a nedorozumění – ho dát v plen dychtivé, ale nezasvěcené veřejnosti (a to nemluvím o přetiscích), tedy v této době se právě stává promyšlené, odborně kriticky pojaté a zároveň v tom nejlepším slova smyslu badatelsky, čtenářsky a uživatelsky zpracované vydání takového regionálního pokladu, jakým jsou *Lidové písně z Podhorácka I–III*, malým zázrakem. A díky za něj!

Podhorácko..., které jakožto kraj, region či subregion lze členit různým způsobem, bylo v rámci tohoto třísvazkového souboru knih lidových písní z mnoha důvodů rozvrstveno na tři oblasti: (1) *Náměštsko a Velkobítešsko* (jako jihozápadní část

Podhorácka), dále (2) *Třebíčsko, Hrotovicko, Moravskobudějovicko, Jemnicko* a konečně nyní (3) *Tišnovsko a Bystřicko*. Tedy toto kompletní Podhorácko, mimochodem nádherný kraj svažující se z různých končin Vysočiny k Brnu, je jako národopisná oblast zejména z vědeckého – etnomuzikologického a etnochoreologického – hlediska mimořádně zajímavá (a léta podceňovaná). Český tzv. západní instrumentální muzikantský typ mísí se tu s vokálním (až orientalizujícím) typem východním, ale v případě Podhorácka převažuje typ západní, což je u jinak víceméně *moravsky* chápaného regionu záležitost překvapující. Zmiňovali jsme se o tom již v předcházejících recenzích v souvislosti s prvními dvěma svazky, a zopakujme znovu, že písňový (hudební, taneční) repertoár Podhorácka je spíše záležitostí západně-instrumentální, což nikterak nesnižuje hodnotu tamější folklorní hudby.

Zrekapitulujme si nyní obsah a pojetí dosavadních svazků. Úvodem I. dílu (*Náměštsko a Velkobítešsko*) vymezují